

Nekrologer

CLAUS BJØRN

8. oktober 1944 – 19. april 2005

Claus Bjørn blev født d. 8. oktober 1944 og voksede op i et borgerligt miljø på Frederiksberg. I 1963 tog han studentereksamen fra Vestre Borgerdydskolen og indledte derefter et fagstudium ved Historisk Institut på Københavns Universitet, hvorfra han dimitterede som mag.art. i 1970. Tidligt deltog han aktivt i dr. Fridlev Skrubbeltangs landbohistoriske seminarer, og her grundlagdes hans interesse for de folkelige bevægelsers historie og da især andelsmejeriernes opståen i 1880'erne og -90'erne. Hans magisterkonferens havde netop som emne dansk mejeribrugs historie.

Den unge, energiske mand på sin uundværlige cykel var da allerede kendt viden om som en meget vidende og velformuleret studerende, som med største iver søgte efter arkivalier fra nedlagte såvel som stadig eksisterende andelsmejerier. Netop i disse år nedlagdes en mængde mejerier, og da gjaldt det om at redde forhandlingsprotokoller og lignende fra tilintetgørelse. Desuden gennemgik han datidens landbrugsblade og tidsskrifter samt udvalgte aviser for supplerende oplysninger, suppleret med materiale fra offentlige og private arkiver.

I disse år grundlagdes med andre ord det omfattende fond af leksikalsk, biografisk og lokalhistorisk viden, som senere blev et kendetegn for hans forskning og især hans forskningsformidling. En første frugt af dette opsøgende arbejde fremkom i hans bidrag til Landhusholdningsselskabets 200-års jubilæumsbog *For Fædrelandets bedre Flor* (Erhvervshistorisk årbog 1968), hvortil han bidrog med en biografisk artikel om selskabets mangeårige sekretær (og præsident) J.C. la Cour og med en kort skildring af samspillet mellem Landhusholdningsselskabets mejerifaglige virksomhed og andelsmejeriernes gennembrud.

I 1971 blev han ansat som amanuensis, senere lektor i landbohistorie ved Historisk Institut ved Københavns Universitet og holdt da en række øvelser over de nævnte temaer. Kun fire år senere gjorde han sig kendt

i historikerverdenen ved to markeringer: et foredrag på Dansk Historisk Fællesforening, DHF's årsmøde i Odense om »De folkelige bevægelser i Danmark« og hans overtagelse af redaktørhvervet ved DHF's kulturhistoriske tidsskrift *Fortid og Nutid*.

Helt selvfølgelig indledte han sin redaktørperiode med at publicere nævnte foredrag i omarbejdet form. Uden at bryde helt med den hævdevundne opfattelse af disse bevægelser opståen og udvikling, sådan som især Roar Skovmand havde tolket den, gjorde han gældende, at der går en lige linje fra de store landboreformer gennem de religiøse vækkelser 50 år senere til andelsbevægelsens, ja foreningsbevægelsens store gennembrud i slutningen af 1800-tallet. Et stykke Danmarkshistorie i egen ret, ja måske dens inderste kerne. Bevægelsernes historie måtte efter hans opfattelse studeres i deres historiske kontekst, og med en passende reverens for tidens marxistiske signaler ville han her da lægge vægt på »de grundlæggende produktionsvilkår«. Nok så afgørende var det dog, at han entydigt lokaliserede de folkelige bevægelser til landbosamfundet; samtidig præciserede han, at hans interesse for deres historie især rettede sig mod de personer, der stod i spidsen dem, og som var i stand til at strukturere og dermed organisere en folkelig meningsdannelse, så den kunne bruges offensivt mod omverdenen. Han anlagde aktør- frem for deltagersynsvinklen, kunne man sige.

Med sin 10-årige redaktørperiode på *Fortid og Nutid* præsterede Claus Bjørn et stykke formidlingsarbejde af første rang. Der blev »bestilt« en lang række spændende artikler om nye signaler inden for den faghistoriske verden i ind- og udland, debatrubrikken blomstrede med spændende og ofte udfordrende indlæg, og hvert nummer bragte mindst 20-30 anmeldelser af relevant litteratur. Redaktøren afventede ikke, at postbudet kom med de bestilte indlæg; nej, han ringede regelmæssigt til sine bidragydere for at erkyndige sig om arbejdets planmæssige fremskridten. Claus Bjørn og telefonen er et stykke Danmarkshistorie i egen ret. Han havde her en særdeles god hjælp og støtte i den alt for tidligt afdøde Margit Mogensen (1946-2005), som til næsten alle numre bidrog med flere grundige anmeldelser, og som sammen med redaktøren skrev en god oversigt over »Litteratur om dansk landbohistorie 1959-1975« (1977:1).

De store Landboreformer og mændene bag dem var og forblev et centralt anliggende for Claus Bjørn. I første omgang resulterede hans engagement i en række biografier, nye som reviderede, til tredjeudgaven af *Dansk biografisk Leksikon*, hvori han uden at bryde radikalt med hidtidige opfattelser ajourførte det historiske billede af de mest betydningsfulde medlemmer af Den store Landbokommission af 1786. Cen-

tralt i dette billedgalleri stod efter hans opfattelse den norskfødte jurist Chr. Colbjørnsen, kommissionens magtfulde sekretær til 1790. Selv om Claus Bjørn på ingen måde ville reducere Colbjørnsens store andel i reformarbejdet, kastede han et kritisk lys over de mange furer og knaster i billedet af generalprokurørens særprægede personlighed, brudflader som ridsedes endnu skarpere op i den biografi af Chr. Colbjørnsen, han udgav i 1995, *Lovene gives Kraft*.

Baggrunden herfor var den omfattende gennemgang, Claus Bjørn havde foretaget af »Den jyske proprietærfejde« 1790-91, en frisproget protestaktion, som et større antal landejendomsbesiddere i Jylland havde gennemført mod visse dele af de store landboreformer med direkte adresse til Colbjørnsens advokatoriske indsats (*Historie XIII*, 1979:1-2). Med nogen sympati for fejdens bagmænd mente Claus Bjørn at kunne konstatere, at der ikke var politisk dækning for en god del af de voldsomme udfald, Colbjørnsen fremkom med i sine betragtninger over klageskriftet til kronprinsen 1790.

Claus Bjørn tangerer her det centrale punkt i den historiske debat om Landboreformerne: at man ikke med sikkerhed kan vurdere magtforholdene og personrelationerne bag de enkelte reforminitiativer, om end det står fast, at nok så megen godsejerkritik ikke flyttede et komma i 1780'ernes store lovgivningskompleks, ej heller reducerede Colbjørnsens almindelige indflydelse.

Analysen af proprietærfejden er på mange måder typisk for Claus Bjørns arbejdsmetode. Han refererer indledningsvis den hidtil gældende opfattelse af de centrale sammenhænge, men går sjældent ind i en historiografisk eller metodisk betinget modargumentation. I stedet genåbnes forskningsfeltet for at få uddybet og nuanceret den eksisterende dokumentation, idet han i dette tilfælde opfatter fejden som udtryk for en politisk opposition med det sigte at komme reformvennerne bag statskuppet 1784 til livs, i realiteten afstedkomme en politisk modrevolution.

Claus Bjørn ville med andre ord ikke sættes i bås som bindestregshistoriker. Hvor læremesteren Fridlev Skrubbeltrang i sine landbohistoriske undersøgelser som regel havde et socialhistorisk udgangspunkt, ville Claus Bjørn hellere, fra en generalistisk position, anlægge en traditionel politisk-historisk vinkel på stoffet. Derved kunne han forholdsvis ubesværet lade analysen bevæge sig ind mod samfundets politiske beslutningsproces og den personkreds, som til enhver tid spillede en afgørende rolle heri.

Denne opfattelse kommer tydeligt til udtryk i hans skildring af det, han i bogen *Bonde Herremand Konge* (1981) betegner som den bonde-

politiske uro i Danmark i 1700-tallet. I god tråd med den ovenfor refererede programerklæring fra 1975 handler bogen om den tænksomme og handlende bonde, og markerer et opgør med billedet af det umælende væsen på træhesten, man tidligere havde kolporteret. For Claus Bjørn var reformbonden en mand, der kunne formulere sig om sine interesser og søge at få dem varetaget.

Claus Bjørn var her tydeligt inspireret af mændene bag det nye socialantropologiske tidsskrift *The Journal of Peasant Studies*, hvor den udogmatiske marxistiske historiker Eric Hobsbawm i tidsskriftets første nummer havde lanceret et helt nyt bondepolitikbegreb. I stedet for at arbejde landbohistorisk traditionelt med tætte analyser af de indre brydninger i lokalsamfundet skulle man tværtimod studere bondens forhold til det omgivende samfund i dets hierarkiske opbygning, jf. titlen på Claus Bjørns bog. Idet Bjørn i sin kildekritiske dokumentation tog sit udgangspunkt i en undersøgelse af forholdet mellem bonde og herremand, højskolemanden Povl Hansen havde foretaget omkring 1890, gennemgik han et omfattende materiale om gærende uro i visse dele af 1700-tallets landbosamfund, hovedsagelig koncentreret i tiden umiddelbart efter landboreformerne, hvor utilfredse bønder mange steder rejste krav om at få hoveriet nærmere fastlagt, ja ligefrem reduceret.

Disse aktioner vakte en levende uvilje hos de berørte godsejere og embedsmænd, fordi man følte kritikken som et truende anslag mod den gældende samfundsorden. Der er dog langt fra tale om en bonde-rejsning, betones det, alene af den grund, at materialet er ret spredt og uensartet. I sin afsluttende perspektivering erkender Claus Bjørn da også med reference til Skrubbeltrang's afsluttende syntese *Det danske landbosamfund 1500-1800* (1978), at landbosamfundet fra egn til egn udviser så store forskelle i sin sociale lagdeling, at det er svært at operere entydigt med ét fælles bondebegreb. Nølen må han da også erkende, at de overleverede bondedagbøger taler mindre om den fortrykte bonde end om den selvstændige og bjergsomme gårdmand, ofte udstyret med et udpræget handelstalent.

Claus Bjørns undersøgelser over dansk bondepolitik fik senere en udløber i en lille bog fra 1985, *Frygten fra 1848*. Her gennemgår han i udvidet form det materiale om stedvis uro 1848 i det sydøstlige Sjælland, politikeren og historikeren Niels Neergaard havde udnyttet i sin grundlæggende skildring *Under Junigrundloven* (1889-1916). Her som i værket fra 1981 var det hans hensigt at skildre bondens oppositionelle holdning til de bestemmende magtstrukturer, men som det viser sig, kan meget af den dokumenterede uro snarere føres tilbage til hus-

mændenes og landarbejdernes vrede over det pålagte pligthoveri end til et politisk oprør mod enevælden fra den samlede bondebefolknings side.

Et nyt og interessant element i denne undersøgelse er den vågnende interesse for 1840'ernes politiske historie i almindelighed, karakteriseret ved en indledende diskussion af generaliserende udsagn af typen »Martsdagene«, »Mændene fra 1848« og især »Ånden fra 1848«, som han definerer som en »national fællesskabsoplevelse, en manifesteret og alle omfattende tilkendegivelse i ord, handling og ofre omkring konge, frihed og fædreland...« (s. 9). Havde han i 1970'erne rent fagpolitisk nærmest været at placere på centrum-venstre-fløjen, var han i næste årti ved at svinge den anden vej.

Inden den politiske historie på nationalt niveau tog ham helt fangen, var der imidlertid en anden og noget ældre interesse, der skulle plejes: andelsmejeriernes historie. Han havde tidligt fået øjnene op for de formidlingsmuligheder, der lå i fejringen af de folkelige bevægelser og organisationers store jubilæer. En sådan mulighed frembød sig med 100-året for det første andelsmejeris grundlæggelse i den sydvestjyske landsby Hjeding 10. juni 1882. I den anledning udgav De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation i Århus et større jubilæumsværk med Claus Bjørn som redaktør, hvortil han selv bidrog med en grundlæggende skildring af mejeribevægelsens historie op til 1914.

Andelsmejeriernes forhistorie havde han tidligere beskæftiget sig med, bl.a. udtrykt i en artikel i *Bol og By* 1977 om de såkaldte fællesmejerier, hvor en mejerikyndig mand lokalt påtog sig at behandle mælken fra naboernes køer. Springet til, at leverandørerne solidarisk oprettede og drev et moderne mejeri på andelsbasis, blev nu klarlagt i alle detaljer i Claus Bjørns jubilæumsbidrag. Hovedvægten lå nu som før på det folkelige eller mejeripolitiske område snarere end på det mejerifaglige eller -økonomiske, og især var det vigtigt for ham at få sat navn og socialstatus på de lokale initiativtagere, ikke mindst gårdejer Niels Hansen Uhd, Ekknud, som affattede andelskontrakten til det første andelsmejeri i Hjeding. Fremhæves må især Claus Bjørns intensive eftersøgningsarbejde i datidens aviser, der sammen med de bevarede forhandlingsprotokoller identificerede kredsen af foregangsmænd på dette vigtige område.

I første omgang stod naturligt nok Vardeegnens mejerigrundlæggelser i centrum, senere kom turen til de midt- og sydfynske andelsmejerier i deres nære tilknytning til et folkeligt nybrud i Grundtvigs og folkehøjskolens ånd. De enkelte mejeriers vedtægter gjorde det her muligt at lokalisere og tidsfæste den opinionsdannelse, der på kun 10 år frem-

kaldte det, Claus Bjørn betegner som ikke mindre end et sporskifte i landbrugets produktionsforhold. For at afrunde billedet af en tidlig form for industrialisering af mejeridriften udgav han, ofte i samarbejde med en af sine medforfattere fra mejerihistorien, nuværende leder af Esbjerg Byhistoriske Arkiv, Jørgen Dieckmann Rasmussen, flere bidrag til mejeribrugets faglige historie og da med særlig tanke på virksomhedens betydning for lokalsamfundet.

Claus Bjørns andelshistoriske studier ledte ham til at skrive en bog om *Andelssamarbejdet i Danmark*, 1986 (engelsk udgave 1992). Desuden påtog han sig at koordinere de jubilæumsaktiviteter, de store landbrugsorganisationer ville udfolde i 200-året for stavnsbåndsløsningen 1788. I 1973 var han blevet kasserer i historikersammenslutningen Landbohistorisk Selskab, og ti år senere overtog han formandsposten heri. Inden da havde de samme organisationer gennem et særligt forbindelsesled, Landbohistorisk Støttekreds, påtaget sig at støtte det landbohistoriske arbejde i Danmark med et årligt beløb. Det gav Claus Bjørns gode muligheder for at udnytte sit exceptionelle talent for ikke blot at få skrevet og udgivet værker, men også at få publiceret yngre kollegers og historiestuderendes arbejder, bl.a. gennem en særlig studieseerie.

En tidligere fremsat tanke om at få udgivet et samlet værk om det danske landbrugs og landboernes historie fik han nu realiseret, idet man med en udvidet støtte og produktionsgaranti fra støttekredsens side fik publiceret et firebindsværk med samme titel som K. Hansens store værk fra mellemkrigstiden, *Det danske Landbrugs Historie* (1988-89). Claus Bjørn blev værkets hovedredaktør og skrev selv (i bd. III) om perioden 1810-60. I god overensstemmelse med sin tidligere forskning i emnet lagde han hovedvægten på landbosamfundets sociale og politiske udvikling, samtidig med at de rent landbrugshistoriske synspunkter især kom til orde gennem de optegnelser, tidens medlemmer af bondestanden havde efterladt sig i form af dagbøger. De folkelige bevægelsernes historie, udtrykt gennem arbejdet med ploven. Dog overså han på ingen måde den foregangsvirksomhed, det store landbrugs ledende skikkelser i samarbejde med agronomernes første generation udfoldede på dette område. Den historiske sammenhæng bagud blev heller ikke brudt, idet den i øvrigt fremragende billeddækning også omfatter anden generation af grevelægten Reventlow på Christianssæde.

I begyndelsen af 1990'erne tyndede det ud i Claus Bjørns landbohistoriske forfatterskab. Som afslutning på sine andelshistoriske studier fik han dog i 1993 publiceret en biografi over andelsorganisationernes ledende skikkelse i en årrække, *Anders Nielsen Svejstrup Østergaard*. Fyldig

og veldokumenteret som skildringen er, bærer den dog præg af forfatterens midtsøgende holdning som historiker, idet den tætte skildring af de positive sider af andelslederens liv og virke skygger lidt for de kritisable ting, der også knytter sig hertil, ikke mindst Anders Nielsens ledelse af det konkursramte pengeinstitut, Andelsbanken, et begivenhedsforløb, som hans kolleger i Landbrugsrådet straffede ham for ved at forvise ham fra rådets kreds.

Her er det nok på sin plads at erkende, at mange jubilæumsskrifter bygger videre på organisationens egen selvforståelse af sin udvikling og sin betydning. Alligevel synes afstanden til tider stor mellem Claus Bjørn som en bidende skarp debattør og anmelder og samme person som jubilæumsskribent. I stedet for at problematisere tingene er det hans tilgangsvinkel at underbygge og udvide den faktisk eksisterende viden, og det må da erkendes, at han med sin indsigt og sin evne til at udvide perspektivet i bredden og i dybden gør jubilæumsskrifterne læseværdige for andre end folk med forhåndsviden.

Et jubilæumsværk af en ganske særlig karakter er hans bog *Kampen om Grundloven* (1999), hvori han analyserer de indgående drøftelser, Den grundlovgivende Rigsforsamling ved sin 17 mand store grundlovs-komité førte fra februar til maj 1849, og hvor det springende punkt var indførelse af almindelig valgret (for mænd over 30 år med foden under eget bord). Grundlovssagens demokratiske eufori var nu ved at fordufte, men den almindelige valgret til Folketinget blev trods alt sikret gennem et kompromis i form af et indirekte valgt landsting. Efter Claus Bjørns opfattelse passer dette kompromis som fod i hose til »den danske konsensus-model«, idet man da strakte ideen om et dansk fællesskab, en dansk identitet, akkurat så vidt, som de historiske muligheder 1848-49 betingede det.

Med den store landbrugshistorie på behørig afstand vendte Claus Bjørn tilbage til historien om de store landboreformer. Selv om han især havde skrevet om Chr. Colbjørnsen, var det i virkeligheden den anden store reformpolitiker, Christian Ditlev Frederik Reventlow, Rentekammerets magtfulde præsident 1784-1813, han følte størst sympati for. Nu blev det imidlertid ikke Claus Bjørn, men Thorkil Kjærgaard, der skrev Reventlow-biografien til tredjeudgaven af *Dansk biografisk Leksikon*.

På grund af dens revisionistiske stil vakte den nye biografi en del opsigt i historikerverdenen, og uden at Claus Bjørn åbent tog til genmæle over for det diskutabile portræt af »den ædleste statsmand, Danmark har fostret« (Erik Arups karakteristik fra 1921), må man opfatte hans mange bidrag til Reventlow-litteraturen som en kraftig genretou-

chering af det alment anerkendte billede af Reventlow. I 1990 udgav han hustruen Frederikke Charlotte Reventlows familiehistoriske erindringer; to år senere fulgte hovedværket *Den gode sag: En biografi om Christian Ditlev Frederik Reventlow*. I 1993 kom turen til en udgivelse af Reventlows banebrydende plan for det danske vejvæsens modernisering og i 1994 hans tysksprogede rapport om en rejse i hertugdømmerne 1796.

Reventlow-biografien er skrevet med den største indlevelse og agtelse for sin hovedperson. Uden at tilføje afgørende nyt til billedet af Reventlows gerning som statsmand, sådan som det er kendt fra A.F. Bergsøes og Hans Jensens biografier, får vi her en afrundet og fint afvejet skildring af godsejeren, embedsmanden, politikerens og familiemennesket C.D.F. Reventlows meget omfattende indsats, en virksomhed, der helt op til vor tid har sat tydelige aftryk i vort samfunds indretning og virkemåde.

I disse værker demonstrerer Claus Bjørn sit indgående kendskab til den dansk-tyske helstats komplicerede historie. Dette viste han tydeligt i folkebogen om Treårskrigen, *1848. Borgerkrig og revolution*, der udkom i 150-året for de dramatiske begivenheder. I vid udstrækning brugte han her moderne tysk forskning i martsbegivenhederne i Slesvig-Holsten marts 1848 til at skildre forløbet, set fra såvel en slesvig-holstensk som en kongerigsk dansk synsvinkel. Som bekendt endte det militære opgør med en sejr for Danmark, men som Claus Bjørn tolker forløbet, fik man ikke fastlagt en holdbar grænsedragning mellem dansk og tysk indflydelse, der tog sit linjeforløb ud fra en ægte sindelagsgrænse mellem dansk og tysk kultur og samfundsopfattelse.

Som historiker færdedes Claus Bjørn hjemmevant i 1800-tallets Danmark, og han kendte dets historiske indretning bedre end nogen anden i sin tid. Det var derfor nærmest en givet sag, at han med titlen *Fra reaktion til grundlov. 1800-1850* skulle forfatte bind 10 i *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* (1990, 2. udgave 2003). Også her viser han sig som en konsensuspræget historiker, der som grundlag foretrækker de alment accepterede hovedværker og enkeltbidrag frem for problemfyldte og uafklarede tolkninger af teoretisk eller ideologisk natur.

Det er i bedste forstand et traditionelt og let genkendeligt Danmark, vi præsenteres for i Claus Bjørns stofmættede skildring. Trods tabet af Norge 1814 ligger rammerne så nogenlunde fast; de fyldes gradvis med liv og aktiviteter, dokumenteret ved kilder som Begtrupps agerdykningsrapporter, Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelser og *Almuevennens* artikler. Her møder vi udvalgte repræsentanter for det arbejdende danske folk, i første række foregangsmændene for de fol-

kelige og politiske vækkelser, opfyldt som de er af stærke ønsker om at forlænge deres nyvundne frihed på det økonomiske og sociale område til samfundsforvaltningens og -politikens områder. Imens søger kulturpersonligheder som Grundtvig, Søren Kierkegaard og H.C. Andersen at udstyre den materielle fremgang med en dannelsehorisont, som giver det hele sceneri et lysende præg af guldalder.

Forlænger man tanken om en dansk udviklingsmodel, sådan som Claus Bjørn har forsøgt det i debatskriftet *Dengang Danmark blev moderne – eller historien om den virkelige danske utopi* (1998), går der en lige linje fra Landboreformernes folkelige frisættelse over 1800-tallets foreningsbevægelser til det 20. århundredes forhandlingsdemokrati. Store statsmænd og folkelige lederskikkelser som Reventlow, Grundtvig, Niels Hansen Uhd, Stauning, P. Munch og H. C. Hansen rækker her hinanden hånden.

1840'ernes folkelige uro i de tysktalende dele af de to hertugdømmer blev begyndelsen til enden for tanken om den danske helstat. I sit bidrag til *Fra helstat til nationalstat. 1814-1914*, dækkende perioden 1814-1864 i *Dansk udenrigspolitik historie*, bd. 3 (2003), opfatter Claus Bjørn netop den dansk-tyske konflikt som det bærende tema for tidens varetagelse af vore udenrigspolitiske interesser, skildret uden en fast optrukket grænse mellem indenrigspolitik og udenrigspolitik.

Han bygger her på ældre og nyere hovedværker, hvor forfattere som Georg Nørregaard, Holger Hjelholt, Alexander Thorsøe, Niels Neergaard m.fl. har behandlet et meget omfattende aktmateriale om de store udfordringer, datidens politiske aktører stod over for. Da en tysk og senere en dansk nationalisme gradvis forvandlede en fredelig sprog- og kulturstrid til et væbnet opgør 1848-50, var Danmark på forhånd dømt til at tabe, eftersom landets modstander uundgåeligt ville blive Tyskland og ikke alene hertugdømmernes tysksindede befolkning. Dermed blev katastrofen i 1864 uundgåelig, betoner Claus Bjørn. Et uafklaret forhold omkring arvefølgen i det danske monarki og Christian VIII's nølende holdning til demokratiske reformer gjorde det heller ikke lettere at erstatte fyrsteligt dikterede grænselinjer mellem dansk og tysk med folkelige.

Claus Bjørns populærhistoriske forfatterskab om den danske model kronedes med to værker, der gjorde hans navn kendt langt uden for de historisk interesserede kredse. Det ene er hans kongebog *Blot til pynt? Monarkiet i Danmark – i går, i dag og i morgen* (2001), den anden også en slags »kongebog«, om den kongetro socialdemokrat *H. C. Hansen* (2004). Mere end nogen anden kulturpersonlighed i dagens Danmark har Claus Bjørn uforbeholdent meldt sig som en svoren tilhænger af det

konstitutionelle monarki, ja bogen er fra første til sidste side et hyldestkrift – og som sådan smukt formet – til dronning Margrethe II. Der lægges heller ikke skjul på, at denne holdning deltes af forfatterens hustru, bibliotekaren Randi Diget Hansen, som i øvrigt har gjort en stor indsats inden for det lokalhistoriske arbejde i det storkøbenhavnske område. Man kan ikke opregne Claus Bjørns fortjenester uden at erindre om den menneskelige og faglige opbakning, han sit voksenliv igennem fik fra sin ægtefælle.

Med bogen om H.C. Hansen vil Claus Bjørn erindre sine læsere om, at man godt kan hæge om Jens Otto Krags minde uden først at sønderslå billedet af H.C. Hansen. Bogen er tæt dokumenteret, og da Claus Bjørn både har haft adgang til H.C. Hansens privatarkiv i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv og til familiens private papirer, kommer bogens læsere ret tæt ind på livet af en stor, ukompliceret og alligevel rigt facetteret skikkelse inden for den danske arbejderbevægelse. Uden at være medlem af partiet har Claus Bjørn været i stand til at tyde den komplicerede kodeskrift, som ledende socialdemokrater benytter sig af, når de på den ene side bekender sig betingelsesløst til partiparolen og på den anden side sætter store spørgsmålstejn ved den lagte linje. I modsætning til flere af sine efterfølgere forstod H.C. Hansen den menige socialdemokrat og tog ham alvorligt.

Det er halsløs gerning i kort form at ville drøfte hele Claus Bjørns forfatterskab. I sit bidrag til Krags Blå Bog opregner han selv 25 bogtitler, hvoraf de otte omhandler landbrugsorganisationernes historie. Desuden nævnes fem kildeudgivelser og ti værker med ham som redaktør, og dermed er listen langt fra udtømt. Desuden medvirkede han i en række udstillingsarrangementer, han tog initiativet til flere forskellige projekter, og han var medlem af en mængde bedømmelsesudvalg. De historiestuderendes senere muligheder på arbejdsmarkedet viede han megen opmærksomhed, senest ved at være den drivende kraft bag indførelsen af en særlig formidlingseksamen i historie. Det er ubegribeligt, hvordan han fik tid til det alt sammen, da han netop ikke arbejdede pro forma. Nogle gange gik det også lidt for stærkt; når man efterser hans udskrifter fra det benyttede kildemateriale, stødes man over en del læsningsfejl, ligesom hans kildecitater undertiden er blevet lidt hårdhændet omformet til moderne dansk.

Som det ovenfor er gjort gældende, ligger hans største indsats for dansk historie så afgjort på formidlingssiden. Med sin enestående hukommelse var han et omvandrende leksikon, hvor stoffet var klargørende ordnet og derfor kunne hentes frem på rette tid og sted. Sproglig sikker og velformuleret som han var, også når det gjaldt frem-

medsprog, kunne han på stående fod gøre rede for udviklede sammenhænge, de være sig af historisk eller samfundsmæssig karakter.

Derfor blev Claus Bjørn allerede i sine unge år flittigt brugt af moderne massemedier, ikke mindst radio og TV. I virkeligheden var han den fødte TV-kommentator, fordi hans enorme viden, sikre fremtræden og melodisk velklingende stemme gjorde det muligt for ham netop at give udtryk for det, som i det givne øjeblik måtte opfattes som det eneste rigtige. Han er uden tvivl dén danske historiker, der gennem sin medvirken ved store TV-dækninger af begivenheder i den kongelige familie er nået videst ud til den danske befolkning. Ved hans alt for tidlige død 19. april 2005 bragte også populærpressen fyldige nekrologer.

Claus Bjørn begyndte sin landbohistoriske virksomhed som elev af Fridlev Skrubbeltrang og blev vel i vide kredse opfattet som dennes naturlige arvtager. Det må imidlertid fastholdes, at han aldrig gik i forgængerens fodspor. Det byrdefulde søgnings- og oprydningsarbejde i metervis af skifteprotokoller og andre godsarkivalier tog ham slet ikke fangen, og det lå ham fjernt at engagere sig i en form for kildekritisk minimalisme, hvor tusindvis af »rensede« enkeltudsagn skulle føjes sammen til meningsfyldte helheder.

Hans mejerihistorie bygger ganske vist i mange henseender på konkrete iagttagelser, men det er helt tydeligt, at søgearbejdet er selektivt i den forstand, at han er på jagt efter brikker til et forudlagt mønster. På en måde minder det i positiv forstand om en journalistisk arbejdsform; der skulle altid skrives eller formidles en historie, og nu gjaldt det om at anlægge den rette vinkel herpå. Om nogen følte han sig som historiker, men han respekterede slet ikke faggrænser. Ofte tog han tværfaglige omveje i brug, når et bestemt problemkompleks skulle operationaliseres.

Her kommer en skikkelse som den for længst afdøde historiker Hans Jensen (1890-1945) stærkt ind i billedet. I sine første studier var Claus Bjørn tilbøjelig til at bifalde Skrubbeltrang-skolens noget rigoristiske afvisning af Hans Jensens helhedssøgende arbejdsmetode og historiesyn, men med tiden erkendte han Hans Jensens format som en meget dygtig historiker, der i høj grad tog samfundsvidenskabelige, ja tværfaglige forskningsmetoder i brug i det forberedende arbejde. I en billedtekst til sin danmarkshistorie rehabiliterer han derfor Hans Jensen; »en af de kyndigste skildrere af danske landboforhold i 1800-tallet«, som det udtrykkes.

Bortvisker man billedet af en til tider noget stresset Claus Bjørn, var han som kollega venlig og hjælpsom og gjorde en stor indsats for at skabe et godt fagligt miljø. Han havde stor sans for livskunstens materielle

sider, og ofte bidrog han aktivt til at højne fagets mad- og drikkekultur. Med sin enestående arbejdsevne og store produktivitet placerede han sig i historiefagets centrum, og han følte et stærkt medansvar for dets indre styrke og udviklingsmuligheder. Derfor veg han ikke tilbage for at sige sin ubesmykkede mening, hvis en kollega efter hans opfattelse ikke levede op til de faglige normer, både hvad angik undervisning og forskning.

Han fik aldrig skrevet en disputats eller ph.d.-afhandling. Selv mente han, at man snarere skulle kvalificere sig gennem den »normale« produktion, og han følte denne opfattelse bekræftet, da han i forbindelse med en ansøgning til et professorat blev kendt professorværdig. Den metodisk-kritiske dialog som forskningsredskab bød ham imod; ejendommeligt er det også, at hans produktion ikke er stærkt repræsenteret i *Historisk Tidsskrifts* anmelderrubrikker.

Det nærmer sig stærkt det klichéagtige at sige om en tidligt afdød person, at vedkommende sled sig selv op. Ikke desto mindre føles det fuldt berettiget at bruge denne vending om Claus Bjørn. Hans helbred havde i flere år givet anledning til bekymring, men han overhørte nok så indtrængende advarsler fra læger og kolleger. I et ubevogtet øjeblik gav han udtryk for, at en indre dæmon hele tiden drev ham frem.

Mindst 10-20 større eller mindre projekter lå altid klar i hans mentale støbeform, og just som man sad og snakkede med ham om et eller andet emne, bortvejredes hans opmærksomhed. Andre temaer eller projekter kaldte da på hans initiativ og virkelyst. En samtale med Claus Bjørn havde så at sige altid en faglig dagsorden, og da var ikke alene hans viden frapperende, men også hans indgående personkendskab. Han kendte så at sige alle personer i det danske historiemiljø, og det begrænsede sig langt fra til deres faglige virksomhed.

Undertiden kunne hans kolleger nok føle, at han var på vej til at trække for hårdt på sit uomtvistelige arbejds- og skrivetalent. Det kan da være på sin plads at citere de centrale linjer i det historiske »møde«, han på s. 316 arrangerede mellem Reventlow og den dagbogsskrivende bonde Søren Pedersen fra Havrebjerg i Vestsjælland. Jeg tror, der her gemmer sig en indirekte selvkaraktistik:

»Fra 1776 til 1838 levede i Havrebjerg i Vestsjælland arvefæster Søren Pedersen... Hans kår var vidt forskellige fra Reventlows, og hans virkekreds var begrænset til gården og det lokale samfund. Men man møder hos ham den samme arbejdsomhed, den samme oplevelse af forpligtelsen til at handle som den gode husholder, over for Gud og over for det menneskelige samfund. Hvad der var modtaget, skulle man gerne aflevere i forbedret stand....«

Erik Helmer Pedersen